

דפים ק – קא

קפו. המקדש בשבת ואינו סועד באותו מקום – האם יצא ידי חובת קידוש?

לדברי רב ורבי יוחנן אין צריך שיהא הקידוש במקום סעודה, ולכן אותם בני אדם שקידשו בבית הכנסת – יצאו ידי חובת קידוש (אפילו לא שתו בעצמם. רשב"ם ותוס') ואינם צריכים לקדש שוב בביתם אלא כדי להוציא בניהם ובני ביתם.

ושמואל אמר: אין קידוש אלא במקום סעודה (וקראת לשבת ענג – במקום קריאת קידוש שם יהא עונג-סעודה. או גם סברה היא שהקידוש הוקבע על יין שבשעת סעודה, שהוא חשוב. ראשונים). וכל שלא סעד באותו מקום (או שדחה את אכילתו לזמן אחר, אפילו באותו מקום. עפ"י פוסקים. וע' שו"ת מהרי"ל החדשות לב) – לא יצא ידי קידוש. [אם כן למה מקדשים בבית הכנסת – להוציא את האורחים שאוכלים ושותים בבית הכנסת]. וכן סוברים רב הונא ורבה ואביי. (וכן הלכה. תוס' ושאר פוסקים).

א. התוס' כתבו שצריך לאכול פת במקום הקידוש מפני שהיא עיקר סעודת השבת, בערבית ובשחרית. וכן משמע מדברי התוס' במקומות נוספים ומהרא"ש ורובנו יונה ועוד (עפ"י עין יצחק ח"א יב).

והגאונים כתבו שהוא הדין אם שתה יין, וכל שכן שאר מיני מזונות – יצא. ויש שהוכיחו מדברי כמה ראשונים שביין לא יצא. ועל כן נראה שאין להקל בזה אלא במקום הדחק [וטוב שישתה רביעית נוספת מלבד כוס של קידוש. ובקידוש הלילה יש לעיין בזה אפילו שותה רביעית יין נוספת. עפ"י שער הציון כט. ומלשון השו"ע משמע שמתר בין אף שלא בשעת הדחק. ולענין דין זה מיץ ענבים הרי הוא כיון. הליכות שלמה ח"ג].

ודעת כמה אחרונים לסמוך בשעת הדחק [כגון למי שלבו חלש קצת ואין לו עתה מיני מזונות] על האומר שאפילו אכל שאר מיני פירות יצא. ודוקא בקידוש של שחרית, אך לא בקידוש הלילה (עפ"י משנה ברורה רעג ס"ק כה-כו). וכן כתב בשו"ת עין יצחק (ח"א יב). וכתב שהוא הדין בשכר. אך לדעתו בלילה יש להחמיר לכתחילה כדעת כמה מהראשונים לאכול פת דוקא אחר הקידוש, אבל ביום יש להקל במיני מזונות או כוס יין נוספת. ואילו במשנ"ב משמע שבלילה מותר אף לכתחילה לקדש ולאכול מיני מזונות [אלא שמצד אחר יש לחוש בדבר, כדי לא לאכול סעודת שבת על השובע. ע' באה"ל רמט ד"ה מותר].

ב. אכל כזית במקום הקידוש, יכול לאכול במקום אחר ללא קידוש (הרוקח. מובא במרדכי). ויש אומרים שאם קידש ואכל מזונות וכד', כשבא לעשות סעודה במקום אחר – צריך לקדש שנית. ג. המקדש להוציא אחרים שאוכלים באותו מקום, אפילו הוא אינו אוכל שם – יצאו ידי חובה, כי לגבם הקידוש במקום סעודה (רשב"ם ותוס'). וכתב רא"מ הורביץ בחידושו שאפילו הם בקיאים לקדש בעצמם מותר לעשות כן [ולכן אמרו 'דגנו' – להשמיענו שהם ת"ח ובקיאים, שרק להם מותר לישן בביהכ"ג]. ואולם מדברי שאר פוסקים נראה שלכתחילה נכון שהם יקדשו בעצמם אם הם בקיאים. ע' משנ"ב ובאה"ל רעג, ד).

יש סברה האומרת שבאופן זה שהמקדש עצמו אינו סועד שם – אין יוצאים השומעים אלא כשעונים 'אמן'. ע' בספר בית ישי לוי, א עפ"י הטור (ריט, ד) בשם הרא"ש לענין ברכת הגומל שכשאינו מחויב אין לומר 'שומע כעונה' אלא צריך עניית אמן. וצ"ל שתקיעת שופר ומגילה שונה שאין שייך שם 'אמן'. אך י"ל שלא אמר הטור אלא ב'הגומל' שהמברך אינו מחויב בה כלל, ושונה משופר שמחויב אלא שיצא, וכן כאן מחויב הוא להלך נראה שאין צריך 'אמן'.

ומבואר מדברי הרא"ש שבאופן זה שהמקדש אינו יוצא בקידוש זה ידי חובתו וגם לא קידש מקודם – אין לו לטעום מהיין שהריהו כשותה קודם הקידוש. ודעת השר מקוצי (מובא במרדכי) להתיר. ונקטו הפוסקים כדעה ראשונה. ויש מי שכתב שאין איסור לקדש שלא במקום סעודה [אם אחרים סועדים שם], ויכול לטעום פירות או פחות מכזית, ואחר כך צריך לקדש שוב במקום סעודתו (עפ"י אגרות משה יו"ד קסג ואו"ח ח"ד סג).

ובאופן ההפוך, שהמקדש סועד באותו מקום והשומע אינו סועד שם – לא יצא השומע (כן הוכיח בפרי מגדים (רפח) מדברי רבה לתלמידיו לטעום במקום הקידוש. ויש שהקלו בדבר – ע' דעת תורה רעג, ג בשם ספר מעם לועז. וע"ע בספר ברכת שמעון בהערות).

ומבואר בדברי הראשונים שאם המקדש נמצא במקום זה ואדם אחר שומעו במקום אחר, והוא אוכל במקום ששומע [גם אם המקדש אינו אוכל, כנ"ל] – הרי זה קידוש במקום סעודה לגביו (עתר"ה דאכלו).

ד. נחלקו הפוסקים אודות קידוש בבית הכנסת כשידוע שאין שם אורחים שאוכלים; התוס' והרא"ש כתבו שהרי זו ברכה לבטלה. ואילו הרמב"ם רבנו יונה והר"ן סוברים שאפשר לקדש אף בזמן שאין שם אורחים. 'אבל יותר טוב להנהיג שלא לקדש בבית הכנסת. וכן מנהג ארץ ישראל' (שלחן ערוך רסט, א).

ה. שיטה חדשה יש במאירי, שאם אין דעתו לסעוד כעת כלל – מקדש שלא במקום סעודה, ורק אם דעתו לאכול כאן ואחר כך ארע דבר שאין יכול לאכול, צריך לקדש שוב במקום סעודה.

בגדר 'מקום סעודה', הסיקו בגמרא שלא רק כשישנה מקומו מבית לבית לא יצא אלא אפילו בבית אחד, אם קידש במקום זה ואכל במקום אחר – לא יצא.

א. 'מקום אחר' היינו מבית לעליה (רש"י ורשב"ם) או לגג, או מחדר לחדר, אבל מפינה לפינה בחדר אחד – יצא (כן נקטו התוס' והרא"ש). ואולם יש גורסים 'אפילו מפינה לפינה' (רי"ף). ויש אומרים: דוקא אם אינו רואה את המקום שקידש בו מהמקום האחר, אבל כשרואהו – נחשב כמקום אחד (עפ"י ר"ן, מהר"ם חלאה ועוד). ולהלכה נקט השלחן-ערוך (רעג, א) להקל מפינה לפינה. ויש מקלים אף מבית לחצר אם רואה את מקומו.

ומכל מקום טוב לכתחילה שלא לסור ממקום שקידש, כי יש מחמירים אף מפינה לפינה [כשלא היתה דעתו לכך מתחילה] (משנ"ב שם). ומ"מ ממקום למקום סביב אותו שולחן, אפילו היה ארוך הרבה – נראה שאין לחוש. ומשלחן לשלחן, נראה שאם זה במקום שאין הקפדה בדבר כגון בישיבות – מותר, אבל במקום שאין הדרך כן כגון בבתי מלון – יש להקפיד. הליכות שלמה).

ב. אף על פי שבשעת הקידוש היה בדעתו לאכול במקום אחר, כתבו התוס' שלשמואל לא יצא ידי חובת קידוש. ודוקא מבית לבית, אבל מבית לעליה או מחדר לחדר באותו בית – יצא אם היתה דעתו לכך בשעת הקידוש. וכגון אורחים השומעים קידוש בבית הכנסת ואוכלים בחזרים הסמוכים.

ומסתימת דברי הרשב"א בתשובה (ח"ו רצה) משמע שלהלכה אין מועיל מה שדעתו מתחילה לכך, אף מחדר לחדר.

ויש שפסקו על פי הירושלמי שגם מבית לבית, אם כשקידש היה בדעתו לאכול בבית אחר – יצא (רבנו נסים במגילת סתרים, מובא ברא"ש. וכ"כ הר"ן בדעת הירושלמי – אלא שהוא כתב שיש לפסוק כתלמוד דידן ולא כירושלמי).